

ЧУРАПЧЫ
УЛУУЬУН
ХАЬЫАТА

№ 21 (7562) ● 1994 сыл олунньу 22 күнэ. Олугорунньук ● Сманата—46 солкуобай 15 харчы

РЕФОРМА СЫТЫЫ МУННУКТАРА

(Бүтүүтүн 4-с стр. көр).

Бородууксуя оңтон ордурут 30—40 бырыңаныгар теңе ороскуот барбытынан көрөн бородууксуя туһааннаах ахсааныгар промышленность предприятийгар госаказ тиэрдилинэ. Байкага турар смена уонна россичнай сыана араастаһыныгыгар оз предпринителар барыстан ылымнар дохуоттан босхолонохтара.

Ерменей ЛИТВИНЦЕВ, ула ветерана, пенсионер.

чыг сирин табаары онго-
өртүттөн өйөөхүн сана кө-
нүтиннээрде Егор Борисов-
нын сыйл байымыгар тэн-
гүсттарымы квотата 60—70
тө. Итиннэхэ дуоһабардаах
муус дьаһалтатын байылы-
эмэйин олохтуурга бары

—Соторугаадыга арай Дьонуускай радиотынан «Микрофонга — ученай» диин анал таһаары бэраллибитэ. Сүрдээх итэриэһинэй этэ. Онно итэн аһарбыттарынан, республикабыт баннарыттан үгүстэрэ моңгуруут барар, сабыллар кутталдаахтар диин буолта уосна, дьону паникалаппат смалтан иин, олору бааттаабатахтара. Туох нистээ кэллэй, итэлэртэн биирдэстөр билинн улуустары коммерческэй буоларга буоларай? Истэр

—Выстатхы мллахха,
рөөччулары государств
рунэ олохтоһо, — диэн
—Быйыл улуустарга аа
пээтэххэ бородуунсуйаны
бырыһыанна тиздиллэ
сыана олохтоһо, оттон у
рунэ сыана савмай кыра

тыга сирийн табаары онго-
ортуттан өйөөхүн сагн ко-
нитиниэрдэ Егор Борисов-
ныг сэл таһымыгар тэн-
туттарымы квотата 60—70
тэ. Итиннэхэ дуогабардаах
муус дьаһалтатын баһылы-
гэмэйин олохтуурга бары

[illegible]

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

1. *Chlorophyll a* (Chl a) is the primary photosynthetic pigment in most plants and algae. It is a green pigment that absorbs light energy in the blue and red regions of the visible spectrum. Chl a is essential for the light-dependent reactions of photosynthesis, where it converts light energy into chemical energy in the form of ATP and NADPH.

Үлэнэн хааччийы киинэ:
ХАЙЫСХАБЫТ, ТҮМҮКТЭРБИТ

Нэгдүгээний сорох аргата үлээн хяаччийн нинэ тугуан дьарыктанарын, тугу үлээнринг соччо-бачча билэгт дээххэ сов. Биниги үнүбүүт. Директор тэрийэр үлээн дьарыктанар, сүрүннүүр специалист гравиданары приемуур, специалист үлэлэх буолуу фондуу усунуохун тэрэлтэлэртэн хомувар уонна үлэтэ суохтарга пособины, стипендины азбар. Российский Федерация «Үлэлэх буолуу» Сокуонугар олхуоран үлэбинин тэрийэбит.

Сүүрүн хайнсахаларбыт: дьонго идэлэринэн солтоох үлэни булан биэрин, уон хонук ниннэн кыайан олдохтооботхуну туна пособиены талөөбүн, идэлэрин уларытар баҕалаахтарга, тэрилтэттэн миэстэтин мэгисталнир суруктаах буоллаахтарына, комолөлүү, үөрэнэр ороскуоттарын уйууу, үлэһиттэр интэриэстэрин көмүснэһин, куораттан, улуус нинниттэн тал сиригэр үлэһин талсар дьнэ кэргэнүгэ биир биризмэлээх нөмөгү оҕоруу, тэрилтэлэр ноболлунтэргэ, ноболлуннэ кыаммат аранатыгар эбин үлэ миэстэтин таһаарар түбэлтэлэригэр оһно үбүнэн комолөлүү, пенсияга бэрара шкк сыл хаалбытын кэннэ үлэтэ суох буолбуттары пенсияга бонддобун ниннэ таһаары, үлэлээх буолуу фондугар мй ахсын тэриятэлэртэн үсунуоһу хомуйуу, үлэһиттэргэ наадыһааччылартан сайаалкаларын ылан, харчытын төлөөн туран, улуустары хайыат нөгүө биллэринилэри таһаары.

Азсыгт сэлгэ бийиги кинимингээр 204 киин учуокна турбуа. Ити иһигтэи 156-та дьахтар, 128-на рабочай, 30-та сулууспалаах. Учуокна турбуа-тарган 150 киинэхэ үлэ булан бэрилиннэ. Үлэтэ суох статуһун ылбыт 77 киинэхэ пособие төлөниө. Ол иһигтэи 69-на дьахтар. Кинилэртэ уолсала 3 мөл. солк. пособие бэрилиннэ. Үлэтэ суох буолуу анал идэтэ суох дьонтон, дьахталлартан, орто оскуоланы саңа бүтэрбиттөртөн тахсар. Итинин учуоттаан, азсыгт-сэл тохсун-нуттан инбэлинтгэр обществоларын ытта холбоһон «Арчы» үөрөтөр-үлэ-лэтэр комбинаты аспыһыт. Кини соругунаан олохпут маньык ыараабыт нэмигэр үлэтэ суох хаалбыт инбэлинттери, нэһилиэниэ кыаммат арагатын үөрөтөн комбинат иһинэн үлэ-лэтин буолар. Былырыын ити комбинаты 19 киин бүтэрбитэ, оттон биизигин 22 киин үөрөнөр. Кинилэр ый ахсын стипендиннан хэаччылааллар, онно барыта 1,5 мөл. солк. төлөниө. Комбинатка идэни баһыдааһытта анал үрдүк үөрэхтээх технолог И. А. Сивцева салаалатынан опыттаах маастардар Л. Н. Захарова, М. И. Петрова уһуулааллар. Учуутал үөрэхтээх Р. Е. Макаров директордыр. Тигиллибит таһаһы-сабы атымаллар фирменнэй маһаһымуннаахтар. Азсыгт сэлгэ улуус кинини дьаһалтатын дьаһалынан 8 тарилтэ нэһилиэниэ кыаммат арагатыгар анаан 10 үлэ мистэтэ булуллубута.

Байллыг сэлтэ нэгтгэн баран 40 киһи учуонка турдулар, итинтэн 28-тара үлэтэ суохтар статустарын ыланнар, лособиеһан туһаналлар. Тэрилтэлэр структуралара уларыйан, үлэ нэмэйгэ аччата. Онон сыл иккис кварталыгар 100-тэн тахса киһи сарбыллымга барар кутталлаах. Субу күннэртэ тэрилтэлэр испэиһиоктарын чуолмайдаан хайыһа-үйөзэ түһэртээн эрэллэр. Олор истэригэр «Агропромстрой» МПМК-та, эт-үүт комбината, федеральной почтовой связьюс управлениета, уллоотребсоюз, «Армыс» стра-

хоной компаниа филмал килләрди-
ләр. Сорох тутуу тәрнэтләрә үлал-
рын кзәмәйә биллз илик буолан, ра-
бочайдарын күпэллэн төлөбүрә суох
уопускада ыталааттылар. Ити дыо-
но бийиги, тәрнэтләр ардэннләр
докумуоннары түһәрдэхтөрүнз, хам-
нас алын кзәмәйиниз компенсаци
быһыгынан үлэтэ суохтарын иһин үс
ийгә хаччы төлөүхтэххинт.

Аны билигин «Үдэлзэх буолуу» Со-
куомуттан кылгастык билиһиннэ-
рин. Үлэтэ суох буолбут киһи тугу би-
лээхтээх.

— үлэ минингэр кэлэн түргэнник
учуузна туруохтаах. Онно паспорт,
үлэ мининсэга, үөрабин туоһулуур
диплом ирдэниллэр.

— тарилга эстийнхн түмүгэр үлэтэ суох хаалбытар биринээс тахсыбыз күнүттэн икки нэдиэлэ иһинэн учуокка туруохтаахтар. Киинлэр үлэ көрдүүр нэмнэрингэр тарилготэ үс ийгэ тиниэ выходной пособиены төлүүн сөл. Хөмөйүөх иһин, итин үтүс тарилгалар кадрга отделларын аныккатордара билбэттэр, ол түмүгэр учуокка олус хойутаан туураллар;

— үлэз сүөх буолбуттарга барыга 12 мй устата пособие төлөөр, онуо-
ха бастакы үс мйыгар мйдаагы орто
хамнаһын 75, итинтэн кэлин түөрт
мйга 60, бүтөнүк бизэс мйыгар 45 бы-
рыһынан. Орто хамнаас кээнник үлэ-
дэбит мюсү мйыгын таларарыллар.

Бийиги ол кэннигтэн идэтин удартырыгар сүбэлинибит. Ону ылыммытаагына, үс ый буолан баран иккөккөтөн учуокка турар уонна барыта хатыллар. Күн ахсын арнас бонпуруос-тарга сүбө-ама ыла кэллмэр. Онно төһө кыалларынан ыйыы-кэрдин биэрэбит эбэтэр туһааннаах отделларга ынабыт.

Тэрийгээ салайааччид тугу би-
длэхтээвч?

Бастаан туран, тарилта: үдэлээн уурайар буоллабына, икки ый миниттэн бириднэ кининэн сирэй бяддэрэхтээхтэр уонна онно илин баттаһахтээхтэр. Ус ый миниттэн сарбыллыыга барыахтаах дьон испиннэнтэрэ тарилта профкомутар түһүөхтээх. Испиннээн, сарбыллыыга барар дьон испиннэнтэрэ икки ый минитэ үлэ миниттэрэ барыллэхтээх. Усүбүнэн, сарбыллыыга барыт үлэниккэ тарилтата икки ый устата выходной пособиеты төлүүр, ол миниттэн үлэ миниттэн ыспыраалта маладына, үһүс ыйыгар эмнэ бэриллэр. Төрдүбүнэн, үлэттэн уурайар дьон социальной туруктара учуоттаныахтаах. Холобур, үһүгөр дьэри кыра ололоох дьахталлар уонна 16-гар дьэри саастаах инбэллнит оҕолоох нйэлэр, 18-гар дьэри саастаах ыччаттар, 14-гэр дьэри саастаах оҕолоох алгардаах нйэлэр, инбэллниттэр, элбэх оҕолоох нйэлэр уонна Сокуонна ыйыллар аранга дьон. Итилэри төһө кыалларынан сарбыллыыга ыкта сатыа суохтаахтар.

Үлэтэ суух буолуу киһи, дыһа көргөн олохтор, сайдыытыгар уһуллукчу сытыы проблеманан буолар. Штаты сарбыһыыга, үлэһити ууратыыга салайааччылар биэр Советуннары булгуччулаахтык тутуһаллара, кэлтэйдин биэр өрүт нэтирээһин көрбөккө, үлэһит туһун эмнэ санааллара маада. Ол биэр бойдулаахтарбыт бу ыарахан көмгө социальнай көмүскэллэх буолууларын биэр мэктиэтинэн буолтоса

Афанасий АЛЕКСЕЕВ,
үлэнэи хааччыйыи киниги
директора

КЫРА АВИАЦИЯ САЙЛАР

МОСКВА. Ходынский конуутаады уруксу юни аэродромна «ныра авиация» проблемаларыгар болуомтону тардар, ыччат аныасалорго каларыгар нэмэлөөр сыалдаах «Авиатика» концерн тариланын төгүс сылын туовуута бэлэттэннэ.

Ойууша аяланыптыг бгыра-
пынчыны Көзүл. Гусу-
дарстволар Тумсуулары
дойдуларыгар уонна кыра-
ныкка тас өртүгөр ха-
йыы-үйүр биллини ыла-
быт аһара чыччани көтөр
аппараттар көрдөрүлүнү-
лөр.

Ғалдыттар ортолору-
гар Мәсиватаады авиа-
ционнай институт авиэ-

ционной юности, анна-
ционвай предприятиелар
уона спортшанай тэри-
тэлэр представителлэра
бааллар

Снимокка: быраһын.

(РПТА—ССТА).

МУЗЫКАЛЬНАЯ ОСКУДОЛА ДЫЛҒАТА: КИМ ХАЙДАХ САНЫЫРЫИ?

САБА БЫРАБАН
СЫНАЛЫР САТАММАТ

«Сага олох» хайшат б. дь. тохсунньу 29 күнүнэ- би нүөмэригэр тахсыбыт М. Герасимова ыстатыйа- тыгар ыһыллар бэллэтэр. Һиннэр оҕо музыкальнай оскуолатын үлэтин ураты- тын чопчу билбэт буолуу- тан суруллубуттар дии- сыаналашыбыт. Бастагыны- нан, музыкальнай оскуо- лалар Култура министр- ствотынан бигэргэммит үө- рөтөр былааннарынан, программаларынан сүрүн- нэнэн үлэтиллэр. Хас бириднэ предмет форте- пиано, үтүкүү кылаастары- гар, художественнай кы- лааска анал программаҥа сөп түбэһиннэриэн үөрөтилл- лэр. Оной музыкальнай оскуола программатын ис хоһоонун уларытар туһу- наа билбэт эрэри ороо- луу болдомтоҕо ыһыллыа сүөхтээх.

Иккинчигээ, «музыкаль-
най оскуулага үерээр обо
тадан ылбыг идэтигэр үр-
дук таһымнаах музыкант,
художник, үнүүхүт, ырыа-
ныг буолан тахсыахтаах»
дизэн чуолгайа суох өйдө-
бүлгөн оскуола 30-тан
тахса сый устата үлэээн
кэлбит үлэтин сотон нэби-
һин төһө сөптөөбү? Бил-
лэн турар, этэргэ чэпчээн.
Оттон маннын күн ахсын
хас биирдийн обо классиче-
ской искусство эйгэти-
гэр сыстан, кэрэбэ уһу-
буллан, личность быһаы-
тынан сайдыатыгар сүр-
дөөх уустук үлө ыһтыл-
лара тобо сыанадамматый?
Сорох ардыгар бүтүн кы-
лааһы ытта үлэлиирдээ-
р биир обону ытта ха-
сыһан үлэллэр үтүс ыа-
рихаттардааһын үлэлиир
дьон билэбит.

Анал үөрэхтээх специа-
листтары бэлэмнээһинигэ
биириг кылааныгы кырата
суох. Ол идэлэринин үлэ-
ни сымдыар 50-ча специа-
листтарынан кизэ тут-
табыт. Ол иһигэр бааллар
сахалартан консерваторс-
кай үөрэхтээх ички ба-
калан биһа, музыкальнай
училище преподавателэ
Инокентий Романов, ша-

нист-преподаватели: Евдокия Новгородова, Антонина Собакина, Ирина Васильева, Любовь Горохова, Светлана Исаева. Учууталлар идаларын үрдэтэр институт киини музыкальной отделын соботохо үлэһитэ Светлана Макарова уо.д.а. Удуус кинигэр баар баянистартан үксүлөрө бийиги оскуолабыттан үөрэнэч бүтэрбит үөрэнээччилэр буолаллар. Холобур, Роман Саввин, Никонтий Кондратьев, Ирина Попова, Николай Ворсов, Марианна Карсанаева, Василий Посельский, Владимир Сливцев уо.д.а. бааллар. Оттон художественнай кылаас выпускниктарыттан салгыы орто, урдук үөрөбүстүбүт аабэх специалистар оскуолаба, культура тэрилтэлэригэр айымньылаахтык үлэтиннэлэр.

Төрөлшүүтгэр оёолоруун үерэттэртэргэ кидлээр усунуостарын нээмэйг хамнас үрдээниваттэн көрөн, билэн тувар, улаатан пннээ. Ол эрээр бидинг үлэбит ис дингин көрө-билэ сымдэр төрөлшүүтгэрбингинин сүбэлэһэн биир тылы булан үлэлэххит днм бигэ эрэллээххит. Ол курдук, днэ кэргэн балаһыанһыатан көрөн чэпчигилэри (музыкальнай оскуолада үстүү оёого тийэ үерэтгэр төрөлшүүтгэр эмнэ бааллар) кидлээрэххит.

Эксперимент бэхлэгдсэн нь Чурагчигтаады одоо музыкальн оскуолааг орто улзус киинизаади орто үерэхтээгн оскуолаарын кытта холбууруу бугатын сөөбө суобучан аазабыт. Ниджмалнаа оскуола киндециятын ырытан оноруу уонна олохо киллэрин үзмнгар республика үрдүнн музыкальн оскуолаарын итинник холбууруу тугунаа болпуруос олох да турбатаа. М. Герасимова этарин курдук икки оскуоланы холбууруу бугалар орто үерэх оскуолаарын үерэтэр бөлгөннэра уонна илгосоммуннаа

төрүүтгэн уларыйна, оё-
лор нэтрүүлмэлэ аһара
улаатыа этэ. Ол хас бири-
дин төрөһүүт, учуутал, оо-
куола тус байхы эрэ бы-
һаарар боппууостара
буолбатаа өйдөнүүхтээх.
М. Герасимова холобура
аралыт Уһаа. Булуу
«Кыымчаан» ансамбля
улуустаады оро эстетичес-
кый кинини иһинээ хаһыс
да сылын үлэдиэр, оттон
Уус-Алдан «Кэвтэритэ»
бидиги «Дьээрэктэйдэти-
нин», орто үөрөх оскуола-
тынн базатыгар төриллбит
ансамбль. Манык кол-
лективтары салайыыга Р.
Винокуров, В. Парников
курдун энтузиаст тери-
йэччилэр наадалар. Оон
бу ансамбллары муз-
нальной оскуолатар истэ-
ринэн төриллэн ситиһи-
лээхтик үлэдиилэр дьэн
бэргээтэни сыһыата кэстөн
тулар.

Музыкальнaй oсқуoлaннaн oртo үөрөхтээһин oсқуoлaтaтығар хoлбoоһун oсқуoлaстaтуһун сүтүүтүгэр тiэрдибэ. Бүтүн улус музaнaлнaй oсқуoлaтa суoх хaалытa иинни oртүгэр билл эгэргэ дылл, анал үөрөхтөөх специалистар бэлэмнииргэ, oқомo эстетическoй интeнгo, културa сaйдытығар улахан oхсуулаах буолуo. Oнoн бу уустун нaмгa културa тэрилтэлэриттэн сaмaй күчүмэдэй бaлaһыаппрaтaмaсoбoтoх музaкaлнaй oсқуoлaбытын айүүр oлугар суoх oлoруу туһунaн сaмaс културa үлэһитин М. Герасимoвa oртүттэн этилдибитин биллeн үлэбитин үрдүттэн сабa бaрaдaн сaмaнaдaһын тaһыстa дикeсaныыбыт. Музaкaлнaй oсқуoлaлaр үлэлэрин нaхoһoонун сaлгым бaйытын тулсары бoллуруостарынaн Културa министeрcтвoтын ичинэн анал либoрaтoрия, методическaй кини дьарыктaнaлaр.

Чурапчыттары оҕо музыкальнай оскуолатын педагогическай коллек-

Суруйуубун саха драматической артистартан тоботох ССРС народнай артаһа, Саха АССР народнай уонна утуөлөөх артаһа Д. Ф. Ходулов истиннирэх, диригт ойдобулдуох тыллартан саралыам ата. Дмитрий Федорович орубуна отут сэллээһинэ Бахсы нэһиджэр сага Культура дыһа аһыллыытыгар колхозтаахтарга туһаайан маанык ис хоһоонноох эвэрэ суругу ыһыһа: «Эһиги нэһилиэнкиттэн саха театральнай искусствотын төрүттэбэт, тэрийсибэт Т. П. Местниковтан савдлаан театр сүүрүн күүһэ, сийэ буолбут драм-артистар, ырыаһытар, үтүкүүттэр үөскээн тахсыытара. Тустан бу миниги Тарас Павлович артист өсөрбута. Ол иһин эһиэхэ барыгытыгар төбөбүн төһүтөбүн».

Унуулчулаах артист
эти үрдүк сэмэнабыла би-
һиги биһир дойдулаахпыт,
сүдү киһибиг Т. П. Мест-
ников умуллубат үтүө-
кэннээх мэрсөөнүн толору
арыһан көрдөрэр.

Саха Республикатын
народнай артиста А. В. Ефремов «Норуот талааннах-
тара» диэн бэртээхэй ки-
ни-дүгүтээн адыһах түгэни-
тэһэ тутан адыһахха ма-
нимыс «Тарас Павлович
былайтын тухары (театрга)
директордаабын!... Байы-
тунн-поруотун киинигэр
үтүөтэ-өгөтө сүрдээх ула-
хан, Саамай суолталаада
диэн Саха государственнай
музыкальнай - драмати-
ческой театрын сүһүөвөр
туруорбута... Киини үтүөтэ-
өһүтө, киини дууһата, ытык
ыраас мээсүүнэ умнуллуон
сатааһыт».

Саха театральнай, музыкальнай искусствотун биллиилээх үлэһиттара — РСФСР уонна Саха АССР народнай артистара режиссер С. А. Григорьев, артистар М. В. Слепцова, А. П. Петров, Саха Республикатын народнай артиһа М. К. Попова, Саха Республикатын үтүөлээх артиһа Н. Н. Баскаров уо.д.а. үгүс артистар, суруйааччылар, музыканнар, ырыаһыттар Т. П. Местникова махтанаан суруйбуттарын, ахтан-санаан ыспасэбиттэрин түмүккэ бүтүн кинигэ буолуох этэ. Кини Саха театрын директорын, артиһын, ырыаһытын бэһиһитинан, кырдьык, сөбүмэр улахан өлгөлөөх кини.

ОЛОБУН БЭЛИЭ
ТҮГЭННЭРЭ

Т. П. Местников Чура-
лы удуурун Бахсы нэи-
лэгэр 1904 с. олууну 22
күнүгэр дыдагы дыз кэр-
гэлгэ төрөөбүтэ. 19 са-
аһыгар дээрн нэирилэгэр
үлээбүтэ. Онтон 1923
с. педтехникумга үөрэххө
кирэн 1927 с. бүтөрбүтэ.

Ол мүнхнэнтэн үүнэр-
сайдар нэскиллэх эдэр
ниһини салайар үлэлэргэ
ылбыттара. Биир кэмгэ
Нам оройуонутар үлэлит-
тэр депутаттарын оройуон-
наабы Сэбиэттэрин пред-
седателин солбууааччы

буолбута. Ус сын нэригэ итинник тыа еригэр сылдан бэран, Дьокүүскайга Саха театрыгар үлэлинирибиде. 1930 сылатан 1957 сылга дэри олохун нэли сылларын бүүс бүтүннүү саха искусствота чэтинбэ сайдылтыгар анаа-бута.

Сахи дьонун-яанын ылын амарах аята, тулаа-бахтарга, аймахтарыгар элбэх көмөнү өнөрбүт уйан дууһалаах, сырдын санаалаах, олус кыһамыннылаах, аһыныгас аҕа табаарыс этэ. Кэргэнэ Мария Харитоновналыын дьоллоох дьонун олобу олорбуттара, Ааттарын ааттара бэртээхэй өгөлөрдөөхтөр, сизинэрдээхтөр.

Үйлээн зохиогчдын хамтаар, алтат өдөрлөгт, ойтон үстэрэ — Маши, Мичил уонна Тарас суохтар. Кыргыттар Лира, Муся радиотелеком-паниага үлэлчиллэр. Уол-лара Юрий — Опера уонна балет театрын ырыаһына.

Местниковтар бэйэлэрин
офолоруттан ураты аймах-
тарын офолорун, тулайыах-
тары үөрэтэрингэ, үлэһи
буолалларыгар үгүс түбүгү
көрсүүттэрин билгичи
сааһыра барыт нырдыа-
дастар ытымтабылланан са-
ныһыллар. Кинилэр көмө-
лөрө, субэлэрэ-амалара
сабыдыаллара тийибит
дьоннорун истаргасар Со-
циалистической Улэ Геро-
ба Т. Г. Десяткин, минис-
трэ тийэс үүмүт В. П.
Решетников, ветеринарий
наука доктора, профессор,
республика наукатын үтүө-
лөх деятелэ Н. С. Решет-
ников уо.д.а. бааллар.

Тарас Павлович Саха театрыгар сылдан төрөбүт Бахсытын нэһилиэнтэи ытчаттары искусство алыптаах эйгэтигэр уһуйан биллэрбит улахан үтүөлүк. Кини такайбыт, уоруппит, ниппит дыонуттан РСФСР уонна Саха АССР народнай артистара Н. М. Решетниковы, М. Д. Слепцову, Саха АССР искусствонун үтүөлүк деятеля, сүрүяаччы, драматург, артист Н. Д. Слепцову — Туобулаахабы, Саха АССР үтүөлүк артистара ырыаныт Д. Г. Варашинованы, артист А. С. Слепцову, Саха АССР культуратын үтүөлүк үлэһитэ, Саха театрыгар директорынан үлүһүн сылдыбыт М. А. Решетниковы уо.д.а. ааттыахха сөл.

Мин билэрбинэн, уонтан тахса киһи Саха театрыгар үлэлээбиттэрэ, киһилэр тустарынан алааһынньиһи суруйуохха кээдэ. Саха сиритэр биһир түүлбэттэн, биһир нэһилиэктэн итэҕэччэ элбэх талааннаах артистар үөһмүттэрэ суох. Ити улахан артистар оһолоро, аймахтара искусство эйгелитэр үлэһи сыдыаллара Тарас Павлович албан аатын оһоо үлэһиттэр. Марк Дмитриевич Слепцов уоһа Марк, Петр Михайлович Решетников кыһа Аһаа Саха Республикатын үтүөлөөх артистара, сахалартан аан баһааны үрдүү үөрөхтээх пианист-музыканнар.

САХА АССР НАРОДНААЙ АРТИЫА
Т. П. МЕСТНИКОВ ТӨРӨӨБҮТЭ 90 СЫЛА

**СҮДҮ
АРТИСТАР
СҮГҮРҮЙЭР
КИЙЛЭРЭ**

Саха театрыгар үлэ-
дир сымалларыгар Тарас
Найлонич эриэ-дахси олобу
олорботоҕо. Омугумсулар
«норуот астаахтарун»
айымныыларын театр сце-
натыгар туруортарда, ни-
ниллардинн сибээстээбэ
эҥин дьэи балгырыга тү-
бөтөн икки сымлан ордук
көмүө, 1938—1940 эс.,
хаайыыга олорбута. Ити
көмүө киин дьэитигар-
уотугар, үлэлээбит театр-
рыгар төлөлөөх дирбийин-
дарбыһы буолбута буол-
дой?

Кырдынтаах дымалата көмүллэн кырымыска быра-
быллыбыт кэмэ Тарас
Павлович дуулаҕа санаа-
тын булгуруппатаҕа, айар
үлөҕө дуулуурун, күүрэ-
нин уварыппатаҕа. Тап-
таллаах театрытар, хаан
уруу артистарытар төннөн
айар үлэ сындаппаннаах
суолун салбаабытынан бар-
быта.

САТАЛЛАХ
САЛАЙААЧЧЫ

Саха театра 1985 сылга 70 сылын туолар. Аан бастаан Саха АССР үрдүкү савалтатын уурдаабынан 1925 сыллаахха Дьоккуукайга Нуучча драматическай театрын кинизэн, суруннээн педтехникум үөрэнээччилэрэрттэн, 27 кинилээх национальнай труппа тэриллибитэ, Сурунна кирибитинэн, аяно Т. П. Местняков, С. А. Саввин — Күн Дьырибинэ, Н. И. Слепцов, Д. К. Свицев — Суорун Омоллоон уо.д.а. байллар эбит.

1930 снл күбүнүгөр СККСК уонна Саха АССР Совнаркомун уураахтарынан Саха государственнай театр-студията тэриллбитэ. Ити кэмтэн сабаалаан, табаарыстары көрсүүлэринэн, П. А. Ойуунускай быһаччы кыһамныгынан, сабыдыалынан саага тэриллэн үлэлээн эрэр ити театр директорынан Т. П. Местников аһанар. 1930 сылтан 1938 сылга диэри директоруунан тигиниччи үлэлээбитэ.

Кини быстах атын үлэ-
лэргэ сылдыбытын, хаа-
һыма ололбутун аахы-
бат буоллаха, 1930 сыл-
тан 1957 сыл алынны 4
күнүгэр дьэри П. А. Онуу-
нускай аатынан Саха го-
сударственный националь-
най театры директорынан
таһаарыылаахтык үлэлэ-
битэ диир ылахтаахпыт.
Чахчыта онук. Хаайыт-
тан тахсан баран, 1940—
1947 сс. Саха театрыгар
артист-директор, ырдааыт
быһыллынан сылдыбыта.
Онтон кэлин туох төрүөт

буолбута буолла — 1947—1948 сс. ССРС НА СО Саха сиригэр филиалын научнай сотрудиһынан, 1948—1950 сс. Ньурбагабы II государственнай колхознай театр директорынан, кылабынан режиссерунан, ситон Дьоккуусхайга кэлэн республикатаабы Норуот айымньытын дьыһын консультантынан үлэлиин.

Аны 1953 сыл мам айы-
гар дияри нуучча государ-
ственной театры дирек-
тора, онтон 1953—1955
сс. Дюкуускайдаагы ра-
диокomitee музыкальнaй
бизарнигэ эппиэтигex
редактора, Олобун тинэх
ники сылыгар (1955—
1957 сс.) П. А. Онуунус-
кай аатынан Саха госу-
дарственной музыкальнaй-
драматической театрыгар
директордуйду.

Сатабыллаах салаааччыны, унуччулаах айар үлэһити тэрийсибит, төрүттэспит тапталлаах театрыттан төттөрүчөөрү уларыппытара, ууннарбытара олус омосолорун ким барыта өйдүүр. Саха театра, бука, элбэҥ сууһу-төрүөбү. Тарас Павлович

АНЫЛБАТТАН
АРТИСТ ЭТЭ

Т. Н. Местников артист идилин байлыгырыгар айылдаттан бэрилдиги дыбура көмөлөспүтэ. Ол курдук, анын-минин үөрэмэттэргэ, Нуучча улуу театральнай реформатора К. С. Станиславский систематын хасынан, дынын-хан үөрөңгитэ дивн биһир идилектэргэ байларына ахтыларыгар көспүллэр.

[illegible]

НОРУОТ ЫРЫАТЫН
ОРДОРОО

Тарас Павлович - дирижёр, артист эрэ буолбатах, оһу аһан ырыһыт, мелодист. Саха музыхалнай културата сайдыытыгар ырыһыт, тарыйыаччы буолан туран үгүс өрүттээх үлэни ыһыһыта. Сахааттан бастааы идэтийһиңт композитор Мары Жирковһыыи өр сылларга бииргэ айым-ныллааххын үлэлээбиттэрэ. Театр иһинэн музыхалнай бөлөһү тарыйыбиттэрэ. Мөсөөттэн артист үөһөһи бүтэрэн кэлбиттэртан 1936 сыллаахха хор тарыйыбиттэр, ырыһыттары сууккэрдээбиттэрэ.

Тарас Павлович драма театрынын музыкаль-най аялмныылары туруурууга, ырыаһыттары үөраттарыга үтүс түбүгү көрсүбүтэ. Кини ылымырга учуутал, ырыаһыт А. Костинга үөрөмминтэ, оҕон музыкальнай билиитин үрдэткөөрүгөр композитор Матв. Жирков көмөлөспүтэ.

Сахалыы нуруот ырыаларын олус табыллан ыалдыыр эбит. Репертуарыгар «Кыыллаах Арыы», «Махсыахалдыр суруксут», «Туулук-туулук доҕоттор», «Биэстэ эстэр биһиэһикэ» днөн уос номоҕо буолбут ырыалар да бааллара оҕу туолулуу.

Ырыаһыт быһыытынан саҥа ыллаан эрэр эдэр дьонго үтүөнэнээх субьит этэ. Ол туһунан артист А. Е. Ефремов байыттын ахтыытыгар мааны суруйар: «Кини хайыы баҕарар ырыаһыттарга, ордук Е. А. Захаровага мелодия булан: биэрэрэ, байэтэ ыллаан көрөн матып таһаара сатыы сылдьарын элбэхтик көрөр, истар эгит. Тарас Павлович сахалыы народнай ырызлар матыылыгарын олус үчүгөйдик, табатын биэрэр, ол кэниэ дьаныһан үөрэтэ сатыы күүһү этэ».

Екатерина Афанасьевна Захарова сахалартан биир бастаанынан аатырбыт ырыаһыт, дэлэвэ даҕаны бар дыно. Күөрөгэйинэн ааттыахтара дуо.

Оттон киини ырыаһыт буоларытгар Тарас Павлович быһаччы көмөлөспүтэ Аатырбыт ырыаһыттар А. Егороваҕа, А. Лыткинаҕа, М. Васильеваҕа, Н. Васильевна, М. Поповаҕа Тарас Павлович сабыдыала, көмөтө улахан. Ити ырыаһыттар киинэхэ махталларын тус бэйэм Саха театрыгар үлэллнir сылларбар албэхтэ истибимин. Киини ыллаабыт ырыаларыттан сорохторо радио кыһыл көмүс фондатыгар уһулан сыталлар.

Түмүргээн этгөххө, Т. Н. Местников директор, салайааччы, артист, ырыа-һыт быһыытынан саяа театралынай - музыкаль-най искусства сайдыы-тыгар сөбүмөр ылааты килдэрсинбит үбүлүччүлаах кийи буолар. Кини албан аата, суон сураза, норуу-тугар оморбут үтүөтө-онотө үйэлэргэ умнуллуо суога.

Иван КАНДИНСКИЙ.

